

การมีส่วนร่วมของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของชุมชนในพื้นที่อำเภอโพธิ์ไทร
จังหวัดอุบลราชธานี

The Participation in Business of Natural Tourism Community
in Pho Sai District, Ubon Ratchathani Province

อนันต์ สุนทรามาธากุล^{*1} ภิรมย์วิมล ปรมัตต์วรโชติ^{**2} และ อัญญาณี อดทน ^{***3}

^{1,2,3}คณะบริหารธุรกิจและการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

E-mail: ananwooo@gmail.com

Received: October 20, 2018 Revised: November 24, 2018 Accepted: January 25, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาของการมีส่วนร่วมของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับชุมชนอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี 2) เสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับชุมชนอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ที่มาจากแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ ตำบลเหล่างาม ตำบลสองคอน และตำบลสำโรง ใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 123 ราย และการอภิปรายกลุ่มจากกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาจำนวน 30 ราย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และ 2) ปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวยังขาดการให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม ขาดการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ขาดความรู้ในเรื่องการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จึงไม่ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องการประเมินผล ขาดการประสานงานระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการและชุมชน จึงไม่สามารถส่งข้อมูลย้อนกลับของผลการประเมิน และขาดระบบการประเมินอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การจัดการธุรกิจ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

The purpose of this research were 1) to study the level of local entrepreneurs' participation in natural tourism and the problems of business for natural tourism community participation in Pho Sai district, Ubon Ratchathani province and, 2) to make a guideline for promoting participation of business for natural tourism community participation in Pho Sai district, Ubon Ratchathani province. The populations were entrepreneurs in natural tourism at Lao Ngam sub-district, Song Khon sub-district and Samrong sub-district, Pho Sai district, Ubon Ratchathani province. The sample consisted of 123 entrepreneurs in natural tourism community participation in Pho Sai district, Ubon Ratchathani province. The quantitative data was collected from 123 entrepreneurs in natural tourism community participation in Pho Sai district, Ubon Ratchathani province and qualitative data was collected from 30 key informants. The research instruments were questionnaire and focus group created by the researcher. The statistics used in this research was the descriptive statistical analysis. The results were as follows: 1) the level of local entrepreneurs' participation in natural tourism community participation in Pho Sai district, Ubon Ratchathani province was at high level, sorted in descend-

ing order, the first rank of participation was in beneficiaries, followed by development and implementation, 2) The problems of business for natural tourism community participation in Pho Sai district, Ubon Ratchathani province were the entrepreneurs lacked of participating in the meeting, planning in managing natural tourism, cooperating in community and the knowledge of assessment system.

Keywords: Business Management, Natural Tourism, Community Participation

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และเติบโตอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังสามารถสร้างรายได้หลักให้กับประเทศอย่างมหาศาล ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนและยังกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นำไปสู่การจ้างงานสร้างอาชีพ (พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล 2553) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาพความเป็นจริงของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว คือ การที่ภาคเอกชนบางแห่งบางจังหวัดได้มีบทบาทเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเน้นการสร้างรายได้และความเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว และบางครั้งด้วยความไม่เข้าใจในเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวดังกล่าวได้สร้างผลกระทบต่อการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันเนื่องมาจากชุมชนท้องถิ่นขาดอำนาจในการจัดการท่องเที่ยวของตน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเข้ามากำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนสำคัญร่วมกับภาคประชาชนในการจัดการและหารูปแบบของการท่องเที่ยวในบริบทของชุมชนท้องถิ่น อันจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในระดับล่าง รวมทั้งระบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างมากขึ้น (บุญพา คำวิเศษณ์ 2557) ธุรกิจการท่องเที่ยวของชุมชนในอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ถือได้ว่าเป็นสถานที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติมากมาย ได้แก่ ถ้ำน้ำลอด ผาชัน ภูสมุย ถ้ำมิด แก่งคันย่า เสาเฉลียงใหญ่ น้ำตกแขวใหญ่ แก่งสะเลาดอนใหญ่ ภูเขาเงิน ท่าเรือปากบ้อง ร่องคัน แยกน้อย หาดสลึง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สามพันโบก ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ในอำเภอโพธิ์ไทรที่มาจาก 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลเหล่างาม ตำบลสองคอน และตำบลสำโรง (ชิน ศรีสวัสดิ์ และคณะ 2549) สามพันโบกเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในโครงการ

Unseen in Thailand โดยตั้งอยู่ในตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะเป็นแก่งหินซึ่งเกิดจากแรงน้ำวนกัดเซาะ กลายเป็นแอ่งมากกว่า 3,000 แอ่ง และจะปรากฏให้เห็นในช่วงฤดูแล้งที่น้ำแห้งขอด แก่งหินดังกล่าวก็จะไหลพันน้ำคล้ายภูเขากลางลำน้ำโขงจนชาวบ้านเรียกว่า แกรนแคนยอนน้ำโขง ซึ่งจะเกิดขึ้นตั้งแต่ประมาณเดือนตุลาคม - พฤษภาคม ซึ่งหลังจากนั้นจะมีน้ำหลากมาท่วมโบก (หลุมที่เกิดบริเวณพื้นท้องน้ำ) เหล่านี้จมหายไปอยู่ใต้แม่น้ำ ปัจจุบันสามพันโบกกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจจากการที่เป็นแก่งหินที่อยู่ใต้ลำน้ำโขง ซึ่งมีทั้งความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์อย่างมาก สามพันโบกจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องบำรุงรักษาและพัฒนาให้มีศักยภาพ พร้อมทั้งจะรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งจากภายในท้องถิ่นและจากต่างถิ่น ตลอดจนจากต่างประเทศให้ได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน ทั้งนี้การบริหารจัดการที่ดีจะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นและจังหวัดอุบลราชธานีอีกด้วย (ปิยวิทย์ เอี่ยมพริ้ง 2557) ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการมีส่วนร่วมของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของชุมชนในพื้นที่อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการกลุ่มและแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ซึ่งผู้วิจัยมุ่งหวังที่แนวทางการจัดการธุรกิจ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน เพื่อให้มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการมีส่วนร่วมของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับชุมชน อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับชุมชนอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

1. ประชากร คือ ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ธุรกิจล่องเรือ ร้านอาหาร โรงแรม/ที่พัก ร้านขายสินค้า/ของที่ระลึก ในอำเภอโพธิ์ไทรที่มาจาก 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลเหล่างาม ตำบลสองคอน และตำบลสำโรง จำนวนประชากรทั้งสิ้น 180 ราย (ธนภฤต สายใจ 2561)

กลุ่มตัวอย่าง

2. กลุ่มตัวอย่าง ใช้การสุ่มตัวอย่างดังนี้

2.1 การศึกษาสภาพของการจัดการธุรกิจ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของ อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้สูตรของ Krejcie and Morgan (ทองใบ สุดชาติ 2549) ได้จำนวนตัวอย่าง 123 รายการวิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน

2.2 การปัญหาการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้ การอภิปรายกลุ่ม (Focus group) ตัวแทนผู้ประกอบการในชุมชนที่มาจาก 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลเหล่างาม ตำบลสองคอน และตำบลสำโรง จำนวนตัวอย่าง 30 ราย

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ชุมชนมีส่วนร่วมในเขตจังหวัดอุบลราชธานี เขตอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ได้แก่ ตำบลเหล่างาม ตำบลสองคอน และตำบลสำโรง

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 แบบสอบถาม เพื่อศึกษาสภาพของ การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วม

ของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยสอบถามจากผู้ประกอบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ณ แหล่งท่องเที่ยวฯ ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นจากการศึกษาเอกสาร แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ชุมชนมีส่วนร่วมในเขตจังหวัด อุบลราชธานี เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (พยอม ธรรมบุตร 2549)

4.2 การอภิปรายกลุ่ม เพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และด้านการมีส่วนร่วมในการ

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ในการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาจะใช้การหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผลการวิเคราะห์สภาพของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้วิจัยสามารถเก็บแบบสอบถามได้จำนวน 123 ราย ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน		
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ			
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวฯ	3.79	1.018	มาก
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวฯ (เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน การร่วมมือของคนในชุมชน)	3.63	1.011	มาก

ตารางที่ 1 ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน		
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการประชุมและวางแผนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	3.65	1.040	มาก
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะวิธีการ ดูแล รักษา และการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	3.82	1.000	มาก
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	3.82	1.025	มาก
รวม	3.74	.833	มาก
ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ			
ผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามแผนการดำเนินงานที่วางไว้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว	3.76	8.60	มาก
ผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ให้กับนักท่องเที่ยว (เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง)	3.90	1.043	มาก
ผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีกับนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอก	3.85	.975	มาก
ผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวในฐานะการเป็นเจ้าบ้านที่ดี	4.24	.780	มาก
ผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการดูแลพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน	4.27	.888	มาก
รวม	4.00	.661	มาก
ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์			
ผู้ประกอบการได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว ของชุมชน	4.10	.834	มาก
ผู้ประกอบการได้รับประโยชน์จากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน	4.21	.889	มาก
ผู้ประกอบการได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานตามแผนการจัดการแหล่งท่องเที่ยว	3.97	.949	มาก
ผู้ประกอบการได้มีอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมที่เกิดจากแหล่งท่องเที่ยว	4.11	.939	มาก
ผู้ประกอบการได้รับรายได้จากแหล่งท่องเที่ยว ในชุมชน	4.02	.967	มาก
รวม	4.08	.765	มาก
ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา			
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในวางแผนการดำเนินงานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน	3.96	.863	มาก
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมประชุมเพื่อนำเสนอสิ่งที่มีความจำเป็นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน	3.96	.936	มาก
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับแหล่งท่องเที่ยว	4.18	.859	มาก
ผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว (เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย ความสวยงาม หิ้งน้ำ ที่จอดรถ)	4.22	.873	มาก
ผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพธุรกิจชุมชนให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว	4.00	.983	มาก
รวม	4.06	.736	มาก

ตารางที่ 1 ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน		
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล			
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการติดตามการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวฯ	3.78	.892	มาก
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของผู้ที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวฯ	3.74	.948	มาก
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบต่อชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ	3.50	1.197	มาก
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลย้อนกลับจากผลการดำเนินงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	3.46	1.125	ปานกลาง
ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข การจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	3.76	.950	มาก
รวม	3.65	.841	มาก
ภาพรวม	3.90	.621	มาก

จากตารางที่ 1 สภาพของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวยังธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ภาพรวมแล้วค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.90$) โดยพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ($\bar{x} = 4.08$) รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ($\bar{x} = 4.06$) และด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ($\bar{x} = 4.00$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถอธิบายได้ดังนี้

ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยภาพรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.74$) โดยพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะวิธีการ ดูแล รักษา และการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ($\bar{x} = 3.82$) ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวฯ ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ($\bar{x} = 3.82$) และผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวฯ ($\bar{x} = 3.79$)

ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยภาพรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.74$) โดยพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะวิธีการ ดูแล รักษา และการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

($\bar{x} = 3.82$) ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวฯ ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ($\bar{x} = 3.82$) และผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวฯ ($\bar{x} = 3.79$)

ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ โดยภาพรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.08$) โดยพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ผู้ประกอบการได้รับประโยชน์จากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน ($\bar{x} = 4.21$) รองลงมาคือ ผู้ประกอบการได้มีอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมที่เกิดจากแหล่งท่องเที่ยวฯ ($\bar{x} = 4.11$) และผู้ประกอบการได้รับประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวฯ ของชุมชน ($\bar{x} = 4.10$)

ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยภาพรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.06$) โดยพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว (เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย ความสวยงาม ห้างน้ำ ที่จอดรถ) ($\bar{x} = 4.22$) รองลงมา คือ ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับแหล่งท่องเที่ยวฯ ($\bar{x} = 4.18$) และผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพธุรกิจใจชุมชนให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ($\bar{x} = 4.00$)

ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยภาพรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.65$) โดยพิจารณาเป็นรายชื่อเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการติดตามการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{x} = 3.78$) รองลงมาคือ ผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข การจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ($\bar{x} = 3.76$) และผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของผู้ที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว ($\bar{x} = 3.74$)

2. ผลการวิเคราะห์ปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาที่เข้าร่วมการอภิปรายกลุ่ม คือ ผู้ประกอบการที่มาจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ 1) ตำบลเหล่างาม 2) ตำบลสองคอน และ 3) ตำบลสำโรง จำนวน 30 ท่าน พบว่า ปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 5 ประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ปัญหาจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประเด็นปัญหาที่พบ 3 ลำดับแรก คือ ประชาชนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมเรื่องการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนขาดความสามัคคีในชุมชนและไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเมื่อเข้าร่วมประชุม

ประเด็นที่ 2 ปัญหาจากการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติประเด็นปัญหาที่พบ 3 ลำดับแรก คือ ผู้ประกอบการขาดประสบการณ์ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชน ผู้ประกอบการและชุมชนขาดการวางแผนในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน และผู้ประกอบการกับชุมชนขาดการสร้างความเข้าใจระหว่างกันในเรื่องการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ประเด็นที่ 3 ปัญหาจากการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ประเด็นปัญหาที่พบ 3 ลำดับแรก คือ ผู้ประกอบการขาดความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ ผู้ประกอบการได้รับรายได้น้อยเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวสามารถเที่ยวได้ในบางฤดูกาลเท่านั้น และขาดการจัดสรรพื้นที่ในการนำสินค้าในชุมชนออกจำหน่าย

ประเด็นที่ 4 ปัญหาจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ประเด็นปัญหาที่พบ 3 ลำดับแรก คือ ไม่มีกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูฝน ซึ่งฤดูฝนมีน้ำจำนวนมากทำให้ไม่เห็นเห็นโชดหินขาดงบประมาณในการพัฒนา

สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกทาง ห้องน้ำ ไฟฟ้า รถสาธารณะ เป็นต้น และชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ประเด็นที่ 5 ปัญหาจากการมีส่วนร่วมในการประเมิน ประเด็นปัญหาที่พบ 3 ลำดับแรก คือ ชุมชนขาดความรู้ในเรื่องการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จึงไม่ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องการประเมินผล ขาดการประสานงานระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการและชุมชน จึงไม่สามารถส่งข้อมูลย้อนกลับของ ผลการประเมิน และขาดระบบการประเมินอย่างต่อเนื่อง

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์สภาพและปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี

1.1 การวิเคราะห์สภาพของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้วิจัยสามารถเก็บแบบสอบถามได้ จำนวน 123 ราย โดยภาพรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

1.2 การวิเคราะห์ปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยการอภิปรายกลุ่ม (Focus group) ของผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยระดมความคิดเห็นจากกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาที่เข้าร่วมการการอภิปรายกลุ่มที่มาจากแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ 1) สามพันโบก ตำบลเหล่างาม 2) หาดสลึง ตำบลสองคอน และ 3) ผาชัน ตำบลสำโรง จำนวน 30 ท่าน พบว่าผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวยังขาดการให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม ขาดการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานขาดความรู้ในเรื่องการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จึงไม่ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องการประเมินผล ขาดการประสานงานระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการและชุมชน จึงไม่สามารถส่งข้อมูลย้อนกลับของผลการประเมิน และขาดระบบการประเมินอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์สภาพและปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี

1. การวิเคราะห์สภาพของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า โดยภาพรวมแล้วมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากระดับมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ทั้งนี้อาจเกิดจากผู้ประกอบการเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้ประโยชน์ในแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง ส่งผลให้ชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทั้งในการพัฒนาและการปฏิบัติร่วมกัน เพื่อที่จะส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างมีความยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ คมลักษณ์ สงทพิทย์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา ตลาดน้ำวัดตะเคียน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์มากที่สุด โดยรวมอยู่ในระดับมาก รองลงมา ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ในขณะที่งานวิจัยของกุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา (2555) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษาอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผลการศึกษาพบว่า ด้านการปฏิบัติ การประชาสัมพันธ์มีส่วนร่วมมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการเสนอความคิดเห็น การวางแผนและการตัดสินใจ ด้านการแบ่งปันผลประโยชน์

2. การวิเคราะห์ปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า จากการอภิปรายกลุ่มของผู้ประกอบการในชุมชนสะท้อนปัญหาของการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติสู่ชุมชนมีส่วนร่วมของอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ในประเด็นสำคัญผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวยังขาดการให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม ขาดการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานขาดความรู้ในเรื่องการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จึงไม่ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องการประเมินผล ขาดการประสานงานระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการและชุมชน จึงไม่สามารถส่งข้อมูลย้อนกลับ

ของผลการประเมิน และขาดระบบการประเมินอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญศิลป์ จิตตะประพันธ์ (2557) ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวทางทะเลและชายฝั่งในจังหวัดชุมพร: สถานะความต้องการ ปัญหาและแนวโน้มในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่พบ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานไม่เพียงพอ มีข้อจำกัดด้านสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะ ทักษะของทรัพยากรมนุษย์ไม่เพียงพอ และการสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่เพียงพอ ในขณะที่งานวิจัยของ สุนทอน ไชยสงคราม (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาบ้านเกียดใจ เมืองประทุมทอง แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของภาครัฐอย่างต่อเนื่อง และขาดการวางแผนรับบริการท่องเที่ยว ในยังความแตกต่างกันในเรื่องประเด็นของการขาดการประชาสัมพันธ์ในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากการท่องเที่ยวมีบริบทและเน้นในเรื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับชุมชนอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผู้นำชุมชนควรประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง รวมถึงการนัดหมายประชุม สร้างความตระหนักถึงความสามัคคีกันในชุมชน และจัดตั้งเวทีเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี
2. ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติผู้ประกอบการและชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ผู้ประกอบการและชุมชนควรมีแผนการปฏิบัติงานร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน และผู้ประกอบการกับชุมชนควรสร้างความเข้าใจร่วมกันในเรื่องการจัดการแหล่งท่องเที่ยว
3. ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ผู้ประกอบการและชุมชนควรมีการวางแผนและประสานงานร่วมกันเพื่อทำให้เกิดความเข้มแข็งการจัดการการท่องเที่ยวมากขึ้น ชุมชนและผู้ประกอบการควรมี การวางแผนร่วมกันในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผู้ประกอบการและชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และหน่วยงานภาครัฐควร

จัดสรรพื้นที่ให้ผู้ประกอบการและชุมชนสามารถนำสินค้าออกมาจำหน่ายเพิ่มมากขึ้น

4. ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ผู้ประกอบการและชุมชนร่วมกันวางแผนสร้างกิจกรรม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้ประกอบการและชุมชนมีรายได้ในช่วงฤดูที่ไม่เป็นนิยม เช่น สวนน้ำ การท่องเที่ยวแบบวิถีชุมชน เป็นต้น ผู้ประกอบการร่วมกับชุมชนของบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกทาง ห้องน้ำ ไฟฟ้า เป็นต้น และผู้ประกอบการและชุมชนสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

5. ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมิน ผู้นำชุมชนฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะความรู้ทางการประเมินผล เพื่อให้กลุ่มผู้ประกอบการและชุมชนตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องของการประเมินผล ควรมีโครงสร้างของหน่วยงานในกลุ่มผู้ประกอบการและชุมชนในด้านการประเมินผลเพื่อประสานงานส่งข้อมูลย้อนกลับผลการประเมินแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีหน่วยงานติดตามผลการประเมินงานระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการและชุมชนเพื่อนำมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ดี เนื่องด้วยได้รับความกรุณาให้คำแนะนำ และช่วยเหลือในแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ อย่างดียิ่ง จากคณาจารย์คณะบริหารธุรกิจและการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่งมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา. การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษาอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี. ปรินญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2555.

คมลักษณ์ สงทิพย์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาตลาดน้ำวัดตะเคียน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2557.

ชิน ศรีสวัสดิ์ และคณะ. การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบครบวงจรของกลุ่มจังหวัด (อุบลราชธานี ศรีสะเกษ ยโสธร และอำนาจเจริญ). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2549.

ทองใบ สุดซารี. การวิจัยธุรกิจ: ปฏิบัติการวิจัยนอกเหนือตำรา. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2549.

ธนกฤต สายใจ. จำนวนผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติอำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (สัมภาษณ์). สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี เขตอำเภอโพธิ์ไทร. 10 กรกฎาคม 2561.

บุญพา คำวิเศษณ์. ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอดงหลวง จังหวัดพิจิตร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2557.

บุญศิลป์ จิตตะประพันธ์. การท่องเที่ยวทางทะเลและชายฝั่งในจังหวัดชุมพร : สถานะความต้องการปัญหาและแนวโน้มในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ฐานข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานภาครัฐด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2557.

ปิยวิทย์ เอี่ยมพริ้ง. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนโดยการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ กรณีศึกษาสามพันโบก อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. 4, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2557): 26-47.

พยอมน ธรรมบุตร. เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.

พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล. การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อส่งเสริม
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี.
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2553.

สุนทอน ไชยสงคราม. การมีส่วนร่วมของชุมชนใน
การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา
เกียดไจ้ เมืองประทุมทอน แขวงจำปาสัก.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ราชภัฏอุบลราชธานี, 2553.